



Cechy przemysłu Polski w okresie gospodarki socjalistycznej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Grafika interaktywna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)



Cechy przemysłu Polski w okresie gospodarki socjalistycznej

Źródło: Lechita, dostępny w internecie: www.wikipedia.com, licencja: CC BY 3.0, <https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/deed.pl>.

Struktura przemysłu w Polsce w okresie socjalizmu związana była z sytuacją polityczną w naszym kraju i musimy przypomnieć sobie nieco informacji z historii, żeby ją zrozumieć. Jak wiesz, w roku 1945 zakończyła się II wojna światowa, która przyniosła ogromne przeobrażenia polityczne, gospodarcze i społeczne. Największe zmiany dotyczyły spraw politycznych: powstały nowe państwa, zmieniono przebieg granic. Europa spolaryzowała się na dwa przeciwstawne bloki. Szeroko rozumiana Europa Zachodnia (obejmująca między innymi Francję, Wielką Brytanię, Republikę Federalną Niemiec i kraje skandynawskie) zaliczana była do tzw. bloku kapitalistycznego. Z kolei Polska, ZSRR, Czechosłowacja, NRD i Węgry stanowiły blok państw socjalistycznych. Oba bloki wyraźnie różniły się w kwestiach politycznych i światopoglądowych. Narastające dysproporcje z czasem zaogniły wzajemne relacje. Ten okres nazywany jest przez historyków czasem zimnej wojny.

Wymienione bloki państw różniły się też podejściem do kwestii gospodarczych. Konsekwencje tych różnic widoczne są do dziś i szybko nie ulegną zatarciu. Kraje Europy Zachodniej charakteryzują się wyższym poziomem rozwoju widocznym w szeregu mierników makroekonomicznych. Spróbujmy określić przyczyny, które zadecydowały o występujących różnicach.

- Omówisz główne cechy polskiego przemysłu w okresie socjalizmu.
- Scharakteryzujesz podstawowe gałęzie przemysłu, w które inwestowało państwo.
- Poznasz przykłady inwestycji z lat 1945-1989.

Gospodarka socjalistyczna w Polsce

Wprowadzenie gospodarki socjalistycznej w Polsce po II wojnie światowej wynikało z dostania się naszego kraju w strefę wpływów politycznych **ZSRR**. Jedną z pierwszych decyzji, jakie podjęły władze państwowe, było przeprowadzenie **nacjonalizacji**, czyli **upaństwowienie** własności ziemi, przedsiębiorstw i kapitału. Oznacza to, że fabryki zostały odebrane dotychczasowym, prywatnym właścicielom i objęte zarządem państwa. W pierwszej kolejności przejęto przedsiębiorstwa należące do strategicznych i szczególnie istotnych gałęzi przemysłu takich jak: górnictwo, hutnictwo, przemysł energetyczny oraz przemysł włókienniczy.

Konsekwencją nacjonalizacji było wprowadzenie w latach 1944-1989 **gospodarki centralnie planowanej**. W tak funkcjonującej gospodarce wszystkie decyzje dotyczące wielkości produkcji, cen, dystrybucji oraz inwestycji, podejmowały władze samorządowe lub państwowe. O tym, co i w jakiej ilości będzie produkował zakład w Kutnie czy Radomiu, decydowały władze w województwie lub w ministerstwach w Warszawie. Taki system nierzadko był przyczyną podejmowania niewłaściwych decyzji, ponieważ nie uwzględniały one miejscowych warunków lub lokalnego rynku pracy.

Gospodarka socjalistyczna oparta była przede wszystkim na **rozwój przemysłu ciężkiego**. Inwestycje dotyczyły głównie górnictwa oraz hutnictwa. Rozpoczęto intensywne prace geologiczne w celu lokalizacji i oceny zasobów surowcowych. W tym okresie powstały: Turoszowskie Zagłębie Węgla Brunatnego, Zagłębie Konińskie, Lubelskie Zagłębie Węglowe, Tarnobrzeski Okręg Siarkowy, Legnicko-Głogowski Okręg Miedziowy. Ogółem zbudowano 34 kopalnie węgla, 43 zakłady hutnicze, w tym Hutę im. Lenina koło Krakowa (tzw. Nową Hutę), Hutę Katowice i Hutę Miedzi w Legnicy. Powstały 262 zakłady przemysłu mineralnego, w tym liczne cementownie.

Priorytetem w gospodarce państwa była **elektryfikacja**, czyli dostarczenie energii elektrycznej rosnącej liczbie ludności oraz rozbudowującemu się przemysłowi ciężkiemu. Zbudowano 66 zakładów energetycznych, w tym Elektrownie: Turów (1962), Adamów (1967), Solina (1968), Dolna Odra (1970), Kozienice (1972), Bełchatów (1975), Połaniec (1979) oraz liczne miejskie elektrociepłownie.

Powstawały też fabryki **przemysłu elektromaszynowego**. Zbudowano 181 zakładów przemysłu budowy maszyn, a 9 w sposób zasadniczy rozbudowano, w tym Zakłady Hipolita

Cegielskiego w Poznaniu. Inwestowano w rozwój przemysłu samochodowego, budując np. Fabrykę Samochodów Osobowych w Warszawie, Star Starachowice, Fabrykę Samochodów Ciężarowych Lublin, Fabrykę Samochodów Małolitrażowych w Bielsku-Białej, które produkowały znane w tamtych czasach marki samochodów: Syrenę, Polskiego Fiata 126p i Poloneza.



Elektrownia Turoszów od strony Kopalni Węgla Brunatnego Turów (1970 r.)

Źródło: Siemaszko Zbyszko, domena publiczna, ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego, dostępny w internecie: audiovis.nac.gov.pl/obraz/135457/7c0d3fbc9fef729ad58d41d5610bd95e.

Poza już wymienionymi, zbudowano także od podstaw 6 zakładów przemysłu informatycznego, 95 przedsiębiorstw przemysłu elektronicznego, między innymi Zakłady Radiowe im. Kasprzaka „Unitra ZRK” w Warszawie, Zakłady Radiowe „Unitra-Unimor” w Gdańsku, Zakład Kineskopów Kolorowych „Unitra-Polkolor” w Piasecznie, Wytwórnię Telefonów „Telkom-RWT” w Radomiu oraz Zakłady Wytwórcze Głośników „Unitra-Tonsil” we Wrześni.

Inwestowano również w przemysł chemiczny, między innymi w petrochemię w Płocku, Zakłady Azotowe Puławy, Zakłady Włókiennicze „Elana” w Toruniu oraz w zakłady chemiczne: we Włocławku, w Gdańsku, w Szczecinie i w Policach.

Ponadto zbudowano 9 zakładów celulozowo-papierniczych, m. in. w Ostrołęce, w Świeciu i w Kwidzynie. Licznie powstawały też zakłady spożywcze oraz włókienniczo-odzieżowe.

Wszystkie wymienione zakłady charakteryzowały się **dużym zatrudnieniem**. Typowym zjawiskiem była „gigantomania”, czyli budowa ogromnych **kombinatów produkcyjnych**.

Zakłady zatrudniające po kilkanaście tysięcy pracowników nie należały do rzadkości. Przykładem były Zakłady Mechaniczne „Ursus” zatrudniające 26 tys. pracowników w Warszawie oraz blisko 2 tys. w filii we Włocławku. Fabryka Samochodów Osobowych w Warszawie zatrudniała natomiast 12,5 tys. pracowników, a Fabryka Samochodów Ciężarowych w Stachowicach posiadała w swoich szeregach prawie 15 tys. osób.

W przemyśle PRL stale rosło zapotrzebowanie na pracowników o kwalifikacjach zawodowych, dlatego przy wielu zakładach działały zasadnicze szkoły zawodowe i technika kształcące w zawodach górniczych, mechanicznych, włókienniczych oraz chemicznych. Małe było zapotrzebowanie na pracowników z wyższym wykształceniem. Kadra inżynieryjno-techniczna stanowiła około 10% zatrudnionych w przemyśle. Wydajność pracujących osób była dość niska, a płaca nie była powiązana z efektem i ilością wyprodukowanych towarów. Symbolem tego zjawiska było popularne w społeczeństwie powiedzenie: „Czy się stoi, czy się leży, dwa tysiące się należy”. W gospodarce centralnie planowanej występował nieefektywny system motywacyjny.

W oficjalnych statystykach nie było zjawiska bezrobocia, występował jednak nadmiar pracowników w stosunku do osiąganego wydajności. Zjawisko to określane jest mianem **bezrobocia utajonego** lub ukrytego.

Mimo kolejnych inwestycji, produkcja przemysłowa borykała się z szeregiem problemów. Wspólnymi cechami przemysłu w epoce socjalizmu była materiałochłonność (czyli duże zużycie surowców) i energochłonność. Produkty nie odznaczały się wysoką jakością, a asortyment był mocno ograniczony i obejmował jedynie podstawowe towary. Charakterystyczną cechą była **monopolistyczna pozycja producenta**, co przy cenach regulowanych przez państwo oznaczało stały niedobór towarów. Ten brak sprzyjał obniżeniu jakości produkcji i obniżaniu jej norm.

Jednym z elementów gospodarki centralnie planowanej było również przejęcie przez władze państwowe handlu zagranicznego i pełna kontrola wymiany towarowej z wybranymi państwami. W okresie gospodarki socjalistycznej Polska Republika Ludowa eksportowała i importowała towary oraz surowce głównie z innych krajów bloku socjalistycznego. Do głównych partnerów handlowych zaliczyć należy ZSRR, **NRD**, Czechosłowację, Węgry, Bułgarię i Rumunię. W celu wzmocnienia więzi handlowych w roku 1949 powołano **organizację RWPG**. Ograniczony kontakt z gospodarkami krajów kapitalistycznych spowodował z czasem narastającą dysproporcję gospodarczą między krajami Europy Zachodniej i Wschodniej. Kraje Europy Zachodniej (kapitalistycznej) rozwijały się w szybszym tempie, miały dostęp do nowoczesnych technologii i form organizacji pracy.

Cechy przemysłu Polski w latach 1945–1989



Charakterystyka przemysłu Polski w latach 1945–1989

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Okres gospodarki socjalistycznej zakończył się w Polsce w roku 1989. Nastąpiła wówczas radykalna zmiana określana mianem **transformacji ustrojowo-gospodarczej**. Wprowadzono wtedy szereg reform gospodarczych, które zmieniły strukturę przemysłową oraz zasady funkcjonowania przedsiębiorstw.

Słownik

bezrobocie ukryte (utajone)

forma bezrobocia, które nie jest objęte oficjalnymi statystykami; przejawia się ono w nadmiernych rozmiarów zatrudnieniu w odniesieniu do istniejącego aparatu wytwórczego oraz rozmiarów produkcji; występuje w gospodarce centralnie planowanej

gospodarka centralnie planowana

gospodarka oparta na dominacji państwowej własności produkcji i kierowana przez biurokrację państwową; występuje w krajach socjalistycznych

kombinat produkcyjny

zespół kilku lub kilkunastu fabryk, spośród których każda wykonuje określony etap wytwórczy, wszystkie zakłady są powiązane zależnościami produkcyjno-technologicznymi

nacionalizacja

upaństwowienie, przejęcie przez państwo od prywatnych właścicieli praw własności ziem, przedsiębiorstw i kapitału; może być przeprowadzona z pełnym, częściowym odszkodowaniem dla dotychczasowych właścicieli lub żadnej rekompensaty

NRD

Niemiecka Republika Demokratyczna, państwo istniejące w latach 1949–1990

PRL

Polska Rzeczpospolita Ludowa, oficjalna nazwa państwa polskiego w latach 1952–1989

RWPG

Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej – organizacja powstała w 1949 w celu koordynowania współpracy gospodarczej bloku państw socjalistycznych

ZSRR

Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, nazwa największego państwa świata w latach 1922–1991; główne państwo w bloku krajów socjalistycznych

Grafika interaktywna

Polecenie 1

Na podstawie załączonych informacji scharakteryzuj przemysł socjalistycznej Polski. Oceń stan przemysłu w tym okresie, podaj jego zalety i wady.

Zwróć uwagę na:

- własność majątku oraz kapitału,
- strukturę gałęziową przemysłu,
- wielkość produkcji według gałęzi przemysłu,
- wielkość zakładów według zatrudnienia,
- liczbę zatrudnionych w poszczególnych gałęziach oraz ich kwalifikacje.

Zmiany w strukturze gałęziowej produkcji globalnej w latach 1960–1982

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:   

Ćwiczenie 1



Ćwiczenie 2



Zaznacz termin określający likwidację własności prywatnej i przejęcie majątku oraz kapitału przez państwo.

☐ nacjonalizacja

☐ industrializacja

☐ prywatyzacja

☐ reprivatyzacja



Oceń prawdziwość stwierdzeń odnoszących się do gospodarki centralnie planowanej

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Jest przeciwieństwem wolnego rynku oraz gospodarki kapitalistycznej.	☐	☐
Począwszy od produkcji aż po dystrybucję kontrolowana przez państwo.	☐	☐
Stosowane są w niej zasady popytu i podaży.	☐	☐
Ogranicza lub eliminuje konkurencję na rynku.	☐	☐
Powoduje bardzo wysokie bezrobocie wśród społeczeństwa.	☐	☐

Ćwiczenie 4



Wśród podanych cech zaznacz trzy, które charakteryzowały przemysł Polski w okresie 1945-1989.

- ☐ rozwój energooszczędnych i materiałoszczędnych technologii
- ☐ duży udział własności prywatnej
- ☐ duży wybór asortymentu towarów zgodny z oczekiwaniami konsumentów
- ☐ dominacja pracochłonnych gałęzi przemysłu
- ☐ inwestycje w przemyśle górniczym, energetycznym i metalurgicznym
- ☐ dominacja własności upaństwowionej

Ćwiczenie 5



Zaznacz grupę osób, której dotyczyło zjawisko bezrobocia ukrytego.

- ☐ Dotyczy osób, które są zatrudnione, ale ich praca nie powoduje zwiększenia wydajności produkcji.
- ☐ Dotyczy osób, które są zatrudnione nielegalnie, ale widnieją w rejestrze jako bezrobotne.
- ☐ Dotyczy osób, które pozostają bez pracy krócej niż 3 miesiące.
- ☐ Dotyczy osób zmieniających pracę lub przejściowo jej poszukujących.

Ćwiczenie 6



Oceń prawdziwość stwierdzeń odnoszących się do struktury zatrudnienia w gospodarce socjalistycznej.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Duży udział w strukturze zatrudnienia osób o wykształceniu wyższym.	☐	☐
Stanowiska kierownicze w przedsiębiorstwach obejmowane przez osoby ściśle związane z partią rządzącą.	☐	☐
Zatrudnianie osób z wykształceniem zawodowym i technicznym.	☐	☐
Duża ilość pracowników wykonujących prace fizyczne.	☐	☐

Ćwiczenie 7



Ćwiczenie 8



Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o, licencja: CC BY-SA 3.0.

Dla nauczyciela

Imię i nazwisko autora: Anna Ruszczyk

Przedmiot: geografia

Temat zajęć: Cechy przemysłu Polski w okresie gospodarki socjalistycznej.

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum/technikum, zakres podstawowy, klasa III

PODSTAWA PROGRAMOWA

Zakres podstawowy: XV. Społeczeństwo i gospodarka Polski: rozmieszczenie ludności i struktura demograficzna, saldo migracji, struktura zatrudnienia i bezrobocie, urbanizacja i sieć osadnicza, warunki rozwoju rolnictwa, restrukturyzacja przemysłu, sieć transportowa, atrakcyjność turystyczna.

Uczeń: 10) podaje przyczyny przemian strukturalnych w przemyśle Polski po 1989 r. i ocenia ich skutki.

Kształtowane kompetencje kluczowe

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne

Uczeń:

- omawia główne cechy polskiego przemysłu w okresie socjalizmu,
- charakteryzuje podstawowe gałęzie przemysłu, w które inwestowało państwo,
- zna przykłady inwestycji z lat 1945-1989.

Strategie nauczania: asocjacyjna, problemowa

Metody nauczania: pogadanka, dyskusja, metody operatywne (praca z mapą, praca z tekstem e-materiału, grafiką interaktywną, krzyżówka), mapa mentalna

Formy zajęć: praca indywidualna, praca grupowa, praca zbiorowa

Środki dydaktyczne: tablica interaktywna/monitor dotykowy/tablety, e-materiał, atlas, mapa polityczna Europy, mapa fizyczna Polski, krzyżówka

Materiały pomocnicze

- *Geografia ekonomiczna Polski*, praca zbiorowa pod red. St. Berezowskiego, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1978.
- Karta pracy (krzyżówka).

Karta pracy do pobrania

Plik o rozmiarze 89.36 KB w języku polskim

PRZEBIEG LEKCJI

Faza wprowadzająca

- Nauczyciel wprowadza uczniów w tematykę zajęć.
- Pogadanka: Dlaczego kraje Europy zachodniej mają lepiej rozwiniętą gospodarkę? Co w głównym stopniu spowodowało te różnice?
- Nauczyciel podaje temat i cele lekcji.

Faza realizacyjna

- Nauczyciel dzieli uczniów na grupy 4-osobowe, rozdaje im po kilka kolorowych, samoprzylepnych karteczek.
- Nauczyciel prosi uczniów, aby na podstawie części *Przeczytaj*-materiału, uczniowie wypisali na karteczkach najważniejsze cechy wprowadzonej po II wojnie światowej gospodarki socjalistycznej w Polsce.
- Uczniowie analizują tekst, dyskutują między sobą, wybierają i zapisują na karteczkach te cechy, które uważają za najważniejsze i najbardziej charakterystyczne.
- Po upływie określonego przez nauczyciela czasu uczniowie przyklejają swoje karteczki na tablicy.
- Pod kierunkiem nauczyciela dokonują selekcji, wybierają powtarzające się cechy i grupują je.
- Nauczyciel zadaje pytanie: dlaczego uczniowie wybrali te cechy (nauczyciel zaczyna od cech najczęściej się powtarzających) – dyskusja na forum klasy (można sięgnąć do wiedzy historycznej uczniów lub ich zainteresowań).
- W trakcie dyskusji nauczyciel zadaje pytania: dlaczego gospodarka socjalistyczna charakteryzowała się gigantomanią?; dlaczego nastawiona była na rozwój przemysłu?; jakie gałęzie przemysłu głównie rozwijano?
- Nauczyciel tak kieruje dyskusją, aby pojawiły się w niej terminy: nacjonalizacja, bezrobocie ukryte, gospodarka centralnie planowana, energochłonność gospodarki i jej materiałochłonność (mogą się pojawić na kartkach uczniów, jeżeli nie, to należy na nie zwrócić uwagę).
- Następnie uczniowie podają przykłady największych zakładów przemysłowych, które powstały w okresie 1945–1989.
- Uczniowie wyszukują w atlasie, a następnie wskazują na mapie Polski miasta, w których te zakłady zostały zlokalizowane, przynajmniej dla kilku warto omówić czynniki ich

lokalizacji.

- Nawiązanie do powstania RWPG – nauczyciel prosi, aby uczniowie rozwiązali krótką krzyżówkę (karta pracy), której hasłem jest „RWPG”.
- W grupach uczniowie ustalają, co to za organizacja, jakie miała cele, które kraje do niej należały.
- Wskazana grupa referuje ustalenia, inni uczniowie mogą uzupełniać (jeżeli jest taka potrzeba).
- Uczniowie wskazują na mapie politycznej Europy kraje, które należały do RWPG. Tu warto podkreślić, że były one naszymi głównymi partnerami handlowymi .
- Nauczyciel łączy po dwie dotychczasowe grupy – tworzy 3-4 grupy.
- Uczniowie w grupach zapoznają się z grafiką interaktywną w e-materiale – ich zadaniem jest ocena poznanej gospodarki socjalistycznej, wypisanie na kartce papieru jej zalet i wad (mała mapa mentalna).
- Uczniowie referują efekty pracy – zalety i wady tej gospodarki mogą zapisać w zeszycie w formie notatki z lekcji.

Faza podsumowująca

- Nauczyciel podsumowuje etapy lekcji, zestawiając je z założonymi celami – ocenia pracę uczniów i ich zaangażowanie.
- Następnie nauczyciel wprowadza do fazy ćwiczeń na podstawie poznanego materiału – uczniowie indywidualnie (lub w parach) wykonują wskazane ćwiczenia z e-materiału (jeżeli nie zdążą, nauczyciel może zadać wybrane ćwiczenia jako pracę domową).
- Uczniowie dzielą się swoimi doświadczeniami – co było łatwe, trudne, ciekawe, jakie są możliwości zastosowania zdobytej wiedzy.

Praca domowa

- Korzystając z ćwiczenia 8 (e-materiał), uzasadnij, że wielkie zakłady powstałe w czasie PRL-u bardzo przyczyniły się do zanieczyszczenia/zniszczenia środowiska przyrodniczego w danym regionie Polski.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania danego multimedium

- Grafikę interaktywną można wykorzystać do omówienia rozmieszczenia okręgów przemysłowych/koncentracji przemysłu (zakres rozszerzony XI. 2) oraz przy omawianiu zmian społecznych i gospodarczych w Europie po 1989 r. (zakres rozszerzony XX.2).